

УДК 338.45 (334.012.62 x 334.012.64)

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МАЛИХ І КРУПНИХ ПІДПРИЄМСТВ В ПРОМИСЛОВСТІ

Ісаченко Д.А.

Розглянуто передумови економічної взаємодії малих і крупних підприємств, формування їх економічного симбіозу. Запропоновано підхід до оцінки синергетичного ефекту взаємодії суб'єктів такого симбіозу.

У країнах з ринковою економікою частка малих підприємств в промисловості переважає над сектором великого бізнесу. Така ситуація склалася історично, в ході розвитку виробничої сфери, коли малі підприємства розвиваючись ставали крупними фірмами, роблячи безпосередній вплив на структурні перетворення в національних економіках і навпаки, структурні перетворення народжували на базі малих підприємств - великі.

Малі підприємства і великий бізнес в ринковій економіці функціонують в нерозривному зв'язку, для цього існують об'єктивні умови та передумови:

по-перше, вони мають, як правило, загальні економічні та фінансові інтереси;

по-друге, в основі підприємницької діяльності знаходяться єдині виробничі цілі;

по-третє, малі і великі форми господарювання об'єднує необхідність в умовах жорсткої регіональної, міжрегіональної і міжнародної конкуренції забезпечувати в промисловості спільними зусиллями і випереджаючими темпами інноваційний процес;

по-четверте, корпоративні установки на раціональні і економічні способи і методи менеджменту вимушують великий бізнес не тільки до інтеграції у виробничій, але й в інноваційній діяльності з малими господарюючими суб'єктами;

по-п'яте, державні структури всіляко підтримують і стимулюють великі підприємства до кооперації і взаємодії з малим бізнесом з тим розрахунком, щоб ефективніше використовувати ресурсні можливості національної економіки.

У всіх країнах з ринковою економікою майже кожна велика промислова компанія співпрацює не тільки з десятками, а деколи й сотнями малих підприємств. Така взаємодія і кооперація в основному здійснюється по двох ознаках: галузевому і територіальному, їх реалізація сприяє інтегральній ефективності виробництва.

У радянській плановій економіці, дійсно, пріоритет віддавався виключно великим підприємствам, в протиріччя малих і середніх. В

основному, великими державними корпораціями і об'єднаннями забезпечувався також науково-технічний прогрес. В той же час на практиці існувала певна виробнича кооперація між великими та середніми підприємствами, а середні підприємства, у свою чергу, нерідко взаємодіяли з малими господарюючими суб'єктами.

Тому конкретний досвід кооперативних і інтегрованих дій з боку господарюючих суб'єктів різного масштабу все-таки був у нас накопичений в реальній економіці. При цьому слід зазначити, що даний процес взаємодії здійснювався в особливих умовах директивного і загального планування, а не в ринкових умовах. Проте можна відзначити, що витратний характер економіки не сприяв вдосконаленню і оновленню механізмів продуктивної і повноцінної взаємодії, що задовольняє і взаємозбагачує всіх учасників виробничого циклу.

У сучасній Україні в період формування і становлення ринкової економіки розширюється виробничий сектор малого підприємництва, особливо в мегаполісах та великих промислових регіонах. Ця стійка тенденція, перш за все, свідчить про те, що в реальному секторі економіки з'явилися нові якісні структурні зміни і наступні передумови:

виробничі функції малого бізнесу поступово розповсюджуються на сферу підприємницької діяльності крупних підприємств;

великий бізнес все частіше звертає увагу на широкі потенційні можливості малих підприємств і прагне їх використовувати в своїх інтересах, зокрема, для скорочення виробничих витрат, розробки та промислового освоєння нових зразків продукції;

держава намагається знайти способи сприяння як максимальному збільшенню числа малих господарюючих суб'єктів в промисловості, так і стимулювання крупного бізнесу до пошуку механізмів ефективної взаємодії з ними;

податкові і адміністративні пільги і преференції, що надаються державою і муніципальними органами, хоча ще і в незначному ступені, поступово роблять малий бізнес у багатьох відношеннях привабливим для виробничої кооперації з великими підприємствами.

Разом з відродженням великого бізнесу можна припускати, що у всіх галузях промисловості його виробничо-технологічна співпраця з малим підприємництвом поступово зростатиме. В зв'язку з цим, держава повинна робити конкретні заходи до формування сприятливого правового і економічного клімату для малих підприємств, що створює додаткові стимули до формування дієвих механізмів взаємодії і кооперації великого і малого бізнесу.

В цілях реалізації державної політики в області розвитку підприємництва законами і іншими нормативними правовими актами для малих підприємств передбачено певні заходи стимулювання, зокрема в рамках

взаємодії з великими підприємствами. Слід визнати, що вони не носять системного характеру і прийняті були для обслуговування певних бізнес-структур в їх інтересах, але все таки і в цих умовах вони дозволяють говорити про ефективність розвитку взаємодії малого та великого підприємництва і основних напрямках державного регулювання такої взаємодії:

- впровадження спеціальних податкових режимів;
- спрощення правил ведення податкового обліку, а також спрощені форми податкових декларацій за окремими податками і зборами;
- спрощена система ведення бухгалтерської звітності для малих підприємств, які здійснюють окремі види діяльності, встановлення спрощеного порядку складання статистичної звітності;
- встановлення особливих умов участі в якості постачальників (виконавців, підрядчиків) в цілях розміщення замовлень на постачання товарів, виконання робіт, надання послуг для державних і муніципальних потреб;
- введення пільгового порядку розрахунків за приватизоване державне і муніципальне майно;
- забезпечення прав та законних інтересів при здійсненні державного контролю (нагляду);
- забезпечення фінансової підтримки з державного, бюджетів регіонів і муніципальних утворень;
- розвиток інфраструктури підтримки суб'єктів малого промислового підприємництва;
- фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з проблем розвитку підприємництва за рахунок коштів державного бюджету;
- підтримка державних та регіональних програм розвитку малого промислового підприємництва;
- надання фінансової підтримки за рахунок коштів регіонів шляхом надання субсидій, бюджетних інвестицій, державних і муніципальних гарантій щодо зобов'язань суб'єктів підприємництва;
- надання майнової підтримки малого підприємництва у вигляді передачі у володіння або в користування державного або муніципального майна (земельні ділянки, будівлі, будови, споруди і нежилі приміщення, устаткування, установки, транспортні засоби і т. д.) як на відшкодувальній, так і безвідплатній основах або на пільгових умовах;
- надання підтримки в області інновацій та промислового виробництва через організації, що створюють інфраструктуру підтримки: технопарки, центри комерціалізації технологій, науково-виробничі зони і т. д.

Таким чином, створивши законодавчу основу для нормативно-правового регулювання розвитку малого підприємництва, держава своїми діями підсилює виробничо-інноваційну привабливість малого бізнесу і розширює його потенційні можливості у взаємодії і співпраці з великими підприємствами. Більш того, це дозволяє підняти рівень порівняльних

конкурентних переваг малого підприємництва перед крупним бізнесом у цілому ряді сегментів промислового комплексу регіонів.

Завдяки цим чинникам малі підприємства безболісно вписуються у виробничу та інноваційну орбіту великих підприємств, доповнюють їх виробничі функції і закривають собою певні ніші в промисловому секторі регіональної економіки. Отже, малі підприємства сприяють подоланню негативних чинників, що виникають в економіці промисловості, та, в кінцевому підсумку, її підйому.

Разом з тим не можна протиставляти малий і крупний бізнес і розглядати їх як безпосередніх конкурентів. Ми вважаємо такий підхід некоректним внаслідок того, що малі підприємства на нинішньому рівні становлення і розвитку не можуть скласти прямої конкуренції корпораціям і об'єднанням і не здатні повністю зайняти їх нішу в промисловому секторі економіки.

Слід зазначити, що в економічній літературі іноді стверджувалося, що за багатьма ознаками суб'єкти малого підприємництва можуть успішно конкурувати з крупними виробниками. Виключення робилося лише для небагатьох галузей (енергетика, важке машинобудування, оборонна промисловість), де малі підприємств не здатні скласти реальної конкуренції корпораціям. Така оцінка в період активного, силового дроблення та подальшої приватизації крупних підприємств, на наш погляд, носила чисто політичне звучання. Хоча на практиці можна знайти безліч прикладів, коли малі підприємства, створені на базі великих підприємств, в їх надрах, через деякий час розвиваються і стають економічно незалежними, накопичивши, придбавши капітал йдуть далі і займають в економіці регіонів і держави певні ніші. В той же час, за ситуації, коли материнське підприємство ігнорує інтереси своїх молодших партнерів з бізнесу, вони можуть шукати шляхи виходу з-під контролю та опіки головної фірми.

Таким чином, цивілізована і повномасштабна взаємодія малого та крупного бізнесу в промисловості формується і ефективно розвивається за наступних умов:

- необхідна стабілізація та поживлення української економіки, коли великий бізнес функціонує під дією і строго в рамках ринкових законів;
- держава регулює процес співпраці, кооперації і взаємодії малого і великого бізнесу, розробляє та реалізує довгострокову та ефективну політику в цій області економічної діяльності, зокрема реалізує стимулюючі механізми взаємодії;
- реалізації конкурентних переваг малого бізнесу в промисловому секторі, які розглядаються з позиції його економічних особливостей і можливостей виключно як малої господарюючої форми, підкріпленої тими преференціями, які йому надає державу.

Ряд авторів (ми дотримуємося такої точки зору) вважає, що якісно новий рівень взаємодії малих та великих підприємств у сфері промислового виробництва в українських умовах можливий при реалізації комплексу наступних заходів, які слід здійснити на державному та регіональному рівнях:

- створити на регіональному рівні центри підтримки взаємодії малого та великого бізнесу (такими центрами могли б стати управління промисловості обласних державних адміністрацій);

- організувати через ці центри різні форми фінансової підтримки (через пільгове оподаткування, субсидії, залучення фінансових фондів крупних компаній) взаємодії великого та малого бізнесу;

- утворити економічні моделі промислових кластерів, коли малі підприємства з високим ступенем спеціалізації групуються навколо крупного підприємства, виконують його замовлення, забезпечують у певній мірі інноваційні прориви, виконують експортні функції, беруть на себе виробничі ризики. Разом з тим, не втрачають своєї економічної і юридичної самостійності;

- розробити і прийняти відповідні закони, що дозволяють ділову взаємодію малих підприємств та великого бізнесу перевести в надійне русло.

Суть такого симбіотичного союзу двох економічних суб'єктів великого і малого бізнесу полягає в тому, що в результаті утворюється нова економічна структура, що володіє емерджентними властивостями, формує деякий синергетичний ефект, що забезпечує перевищення ефекту сумісного функціонування самостійних суб'єктів над сумою ефектів їх автономної діяльності:

$$\mathcal{E}^1 + \mathcal{E}^2 < \mathcal{E}^s,$$

де $\mathcal{E}^1, \mathcal{E}^2$ - ефекти самостійного функціонування підприємств;

\mathcal{E}^s - ефект від їх спільної діяльності

Таким чином, синергетичний ефект ($S^{\mathcal{E}}$) вимірюється величиною різниці:

$$S^{\mathcal{E}} = \mathcal{E}^s - (\mathcal{E}_1 + \mathcal{E}_2)$$

При цьому, чим більше синергетичний ефект ($S^{\mathcal{E}} > 0$), тим глибше процес економічного симбіозу і тим стійкіше союз даних економічних об'єктів; чим менше величина $S^{\mathcal{E}}$, тим менше цей ефект і нестійкіше утворена структура малого та великого бізнесу: у разі $S^{\mathcal{E}} > 0$ маловірогідне утворення економічного симбіозу і якщо й утворюється, то достатньо швидко розпадається.

У економічній практиці країн з розвинутою ринковою економікою (Японія, США, Великобританія і ін.) економічний симбіоз між великими і малими підприємствами є достатньо поширеним явищем. У його основі лежить взаємна вигода обох сторін:

- великі підприємства вносять до функціонування малих певний елемент стабільності і планованості; вони визначають особливий мікроклімат функціонування цих малих підприємств, що амортизує дію ринкової стихії;
- малі підприємства виконують частину функцій великих підприємств, концентруючись на питаннях розробки та впровадження нововведень, підвищенні якості виробів, збуту і постачання, і т. д.

В українських умовах перед таким економічним симбіозом слід ставити ширший спектр цілей його учасників, які умовно можна розділити на дві групи: - необхідність раціонального розділення виробничо-економічних функцій підприємств та вдосконалення їх організації виробництва;

- специфічні цілі, обумовлені необхідністю виживання в складних умовах, як реформування української економіки, так і економічної кризи.

Література

1. Ісаченко Д.А. Малі промислові підприємства в трансформаційній економіці регіону // ІПРЕЕД НАН України - Одеса. - 2009 - 403с.
2. Ісаченко Д.А., Буркинський Б.В. Задачі та пріоритети структурної перебудови економіки регіону // Экономические инновации. ИПРЗЗИ НАН Украины. - №33. Одесса. - 2008. - С. 12-22.
3. Ісаченко Д.А. Мальє підприємства в економіке України // ІПРЕЕД НАН України - Одеса. - 2006 - 164с.
4. Стратегия развития предпринимательства в реальном секторе экономики / Под ред. Г.Б. Клейнера. - М.: Наука, 2002 - 448с.
5. Взаимодействие малого крупного бизнеса // Информационно-аналитический сборник материалов IV Всероссийской конференции представителей малых предприятий. - Москва, апрель 2003г. - М.: Институт предпринимательства и инвестиций. 2003. - 85с.
6. Балацкий Е. Мальти и крупный бизнес: тенденции становления и специфика функционирования // Экономист. - 2001. - №4. - С.45-54.

Abstract

Isachenko D.A.

Perfection of co-operation of small and large enterprises in industry

Pre-conditions of economic co-operation of major concerns small and, and forming of their economic symbiosis, are considered. Offered approach to estimation of synergetion effect of co-operation of subjects of such symbiosis.